

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 348 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 25-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashdainnovatsion usullardan foydalanish	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energosamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida)	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	
Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish yo'llari	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	

Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижонова Малика Алижон кизи, Ҳакимова Нигора Бахтиёрвна	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish.....	136
To'irov Yunus Alamovich	

DAVLAT-XUSUSIY SHERIKCHILIK ASOSIDAGI LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH

Toyirov Yunus Alamovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Samarqand filiali
“Moliya, soliq va bank ishi” kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat-xususiy sherikchilik asosida amalga oshiriladigan loyihalarni moliyalashtirish manbalari va mexanizmlari tadqiq etilgan. Davlat-xususiy sherikchilik asosida amalga oshiriladigan loyihalarni moliyalashtirishning xorij tajribalari va mamlakatimizda DXSHlarni moliyalashtirishning o'ziga xos tomonlari o'rganilib, xulosa va takliflar qilingan.

Kalit so'zlar: Davlat-xususiy sherikchilik, infrastruktura, xususiy sherik, loyiha, loyiha kompaniyalari, korporativ moliyalashtirish, loyihaviy moliyalashtirish, subsidiya, forfeiting, islomiy moliyalashtirish.

Аннотация: В данной статье рассматриваются источники и механизмы финансирования проектов, реализуемых на основе государственно-частного партнерства. Изучен зарубежный опыт финансирования проектов, реализуемых на основе государственно-частного партнерства, особенности финансирования ГЧП в нашей стране, сделаны выводы и предложения.

Ключевые слова: Государственно-частное партнерство, инфраструктура, частный партнер, проект, проектные компании, корпоративное финансирование, проектное финансирование, субсидия, форфейтинг, исламское финансирование.

Abstract: This article discusses the sources and mechanisms of financing projects implemented on the basis of public-private partnerships. Foreign experience in financing projects implemented on the basis of public-private partnerships, features of PPP financing in our country have been studied, conclusions and proposals have been made.

Key words: Public-private partnership, infrastructure, private partner, project, project companies, corporate financing, project financing, subsidy, forfeiting, Islamic financing.

KIRISH

Davlat infratuzilmasini yangilash va rivojlantirishning dolzarb zarurati loyihalarni moliyalashtirishda yangi yondashuvlarni izlash masalasini ko'tarmoqda. Bu muammoni hal etishning zamonaviy usullaridan biri bu davlat-xususiy sheriklik (keyingi o'rinlarda DXSH) bo'lib, u so'nggi yigirma yillikda dunyoning rivojlangan mamlakatlari sodir bo'lgan murakkab evolyutsion jarayonning natijasidir.

Davlat infratuzilmasini takomillashtirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash zarurati davlat sektorida infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish, amalga oshirish va boshqarish uchun xususiy sektor salohiyatidan foydalanishga davlatning qiziqishini kuchaytirdi.

DXSHning muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning loyihasini sifatli tayyorlash bilan bog'liq. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, DXSH loyihasini tayyorlash, sifatli yuqori investitsiyalar ehtimolini oshiradi, xususiy sherik davlatdan kamroq mablag'lar talab qiladi, albatta bunday sharoitda banklar raqobatbardosh kreditlarni taklif qilishadi. Xususiy va davlat sherigi ular qoplashi mumkin bo'lgan xatarlarni qabul qilganda, to'lov qobiliyatini tasdiqlaganida va bank kredit berishga tayyor bo'lganida DXSH muvaffaqiyatli bo'ladi. Xususiy sherik DXSH loyihasini amalga oshirish uchun zarur texnik tajriba va kapitalga ega ekanligini isbotlashi kerak.

Loyihani boshlashdan oldin, asosiy yuk davlat sherigining gardaniga tushadi. Bu loyihaning maqsadlarini aniqlash, uni iqtisodiy asoslash, texnik talablar, investitsiya parametrlari, xizmatlar doirasi, xususiy sherik

uchun foyda mexanizmlarini belgilash, xususiy sherikni qonun hujjatlari va loyihani amalga oshirish standartlari hamda kelishilgan xizmatlarni taqdim etish bilan tanishtirishni o'z ichiga oladi.

Ushbu maqolaning **maqsadi** ham DXSH asosida amalga oshiriladigan loyihalarni muvaffaqiyatli chiqishi uchun uni moliyalashtirish mexanizmlarini tadqiq etish va xulosa va takliflarni shakllantirishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqib maqolada DXSH loyihalarini moliyalashtirishning xorij tajribalarini va O'zbekistonda moliyalashtirishning o'ziga xos tomonlarini o'rganish kabi **vazifalar** belgilangan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Davlat-xususiy sheriklik asosida loyixalarni amalga oshirish va ularni moliyalashtirish bo'yicha bir qator xorijlik olimlar tadqiqotlar olib borgan. Xususan Delmon, Dj., A.A. Pankratov, A.A Varnavskiy, V.G. Drigo, M.F. Zapatrina, I.V. Norment, R. Eggers, W.D. va boshqalar davlat xususiy sheriklik loyihalarining afzalliklari va kamchiliklari bo'yicha izlanishlar olib borgan. O'zbekistonlik tadqiqotchilar uchun ushbu soha nisbatan yangi bo'lib, maqolalar shaklida ko'rish mumkin, shunday tadqiqotlardan J.R. Toxirovning "Davlat-xususiy sheriklikni tashkil qilish va rivojlantirishning prinsiplari va ularning ta'lim tizimidagi o'ziga xos xususiyatlari" mavzusidagi maqolasida davlat-xususiy sheriklik ishtirokchilari va manfaatdor subyektlarining o'zaro bog'liqligi va davlat-xususiy sheriklikning qonunda e'tirof etilgan oltita asosiy prinsiplari tadqiq etilgan.

Biroq, davlat-xususiy sherikchilik asosida amalga oshiriladigan loyihalarni moliyalashtirish masalalari mamlakatimiz iqtisodchi olimlari tomonidan alohida tadqiq etilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Metodologiya bu metodlar majmuasini o'rganish, tahlil va tadqiq etish orqali amalga oshirilishini e'tirof etgan holda, ushbu maqolada qiyosiy tahlil, induksiya, deduksiya, analiz, sintez va kuzatuv kabi metodlardan foydalanildi. Pirovardida, maqola yuzasidan xulosalar chiqarishga va mos ravishdagi ilmiy takliflari ishlab chiqishiga zamin yaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat xususiy sherikchiligiga DXSH sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 10-maydagi "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonunida davlat-xususiy sheriklik bu davlat sherigi va xususiy sherikning muayyan muddatga yuridik jihatdan rasmiylashtirilgan, davlat-xususiy sheriklik loyahasini amalga oshirish uchun o'z resurslarini birlashtirishiga asoslangan hamkorligi hisoblanadi deya ta'rif berilgan.

O'zbekistonning hamkor davlatlari (Rossiya va Qozoqiston) uzoq vaqt davomida infratuzilma taqchilligi muammolarini hal qilish uchun ushbu mexanizmni jiddiy ravishda rivojlantirmoqda va Rossiya innovatsion faoliyatda DXSHdan faol foydalanmoqda.

Yevropa mamlakatlari ham o'zlarining infratuzilma muammolarini hal qilish va tegishli qonunchilikka ega bo'lish uchun DXSH konsepsiyasini faol amalga oshirmoqdalar (Davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi qonun (Latviya, 2009-yil), Konsessiyalar to'g'risidagi qonun (Litva, 1996-yil), Qonun "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida" (Polsha, 2008)).

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, infratuzilma tarmoqlaridagi reproduktiv jarayonlarga biznesni jalb etish infratuzilma taqchilligi muammolarini hal etishning samarali mexanizmiga aylandi. Ikkinchidan, biznes davlatdan ko'ra ko'proq harakatchanlik, qaror qabul qilish tezligi, innovatsiyalar, texnik va texnologik o'zgarishlardan foydalanish qobiliyatiga ega.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, davlat va biznesning har bir o'zaro hamkorligi davlat-xususiy sheriklik emas, agar bu atama bilan ingliz tilida Davlat xususiy sheriklik (DXSH) deb ataladigan narsani nazarda tutsak.

Xalqaro ekspertlar bugungi kunda jahon iqtisodiyoti rivojlanishidagi asosiy muammolardan biri sanoat va ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini qamrab oluvchi ulkan infratuzilma taqchilligi ekanligini ta'kidlamoqdalar. Jahon Iqtisodiy Forumi hisob-kitoblariga ko'ra, jahon iqtisodiyoti taxminan yiliga 2 trln. AQSH dollari mablag'ni infratuzilmani yangilash va qurish uchun keyingi 20 yil davomida sarflab kelmoqda. Qiymat nuqtayi nazaridan, investitsiyalarning katta qismi asosiy infratuzilmaga (suv va kanalizatsiya, avtomobil yo'llari va temir yo'l infratuzilmasi, aeroportlar va dengiz portlari, shuningdek energiya) yo'naltirilmoqda. Kasalxonalar, maktablar, universitetlar, sport va turizm markazlari kabi ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishning ahamiyati ham so'roq ostida emas. Ushbu loyihalar ishlab chiqarish infratuzilmasini loyihalash bo'yicha umumiy xarajatlarning o'rtacha qiymatidan past bo'ladi, ammo ular hozirda rivojlangan mamlakatlarda hajmi bo'yicha va teng ravishda ustunlik qiladi.

Bugungi kunda Buyuk Britaniyada xususiy moliyaviy tashabbus ko'rinishidagi (keyingi o'rinlarda – XMSH) DXSHning zamonaviy konsepsiyasi ham amal qiladi, bu konsepsiya Germaniya, Kanada, Yaponiya, AQSH

mamlakatlarida ham ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun muvaffaqiyatli va o'ta muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Infratuzilmaga bo'lgan ehtiyojlar va hatto eng rivojlangan mamlakatlarda ham hukumatlarga ushbu ehtiyojlarni qondirish uchun sarmoya kiritish uchun mavjud bo'lgan moliyaviy resurslar o'rtasidagi katta tafovut tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Masalan, AQSHda birgina avtomobil va yo'l sohasida yiliga moliyalashtirish hajmi qariyb 40 milliard AQSH dollarini tashkil etadi.

Amerika qurilish muhandislari jamiyati mamlakat infratuzilmasini qayta qurish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan jami sarmoyani 1,6 trillion dollarga baholamoqda.

Ko'pgina Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida infratuzilma salohiyatining yetishmasligi tufayli har yili yangi infratuzilma loyihalari soni ortib bormoqda. Bu, ayniqsa, infratuzilma G'arbiy va Shimoliy Yevropaga qaraganda ancha yomon ahvolda bo'lgan va iqtisodiy o'sishga jiddiy to'sqinlik qiladigan Sharqiy va Janubiy Yevropaga to'g'ri keldi.

Yevrokomissiya ma'lumotlariga ko'ra, Yevropa Ittifoqining keyingi 20 yil ichida faqat elektr va gaz sanoati tarmoqlari segmentlarini rivojlantirish uchun sarmoyaga bo'lgan ehtiyoji qariyb 800 milliard yevroni tashkil qiladi.

Birgina Germaniyada infratuzilmaga sarmoya kiritish uchun har yili taxminan 90 milliard AQSH dollari kerak bo'lsa, Irlandiya uchun bu ko'rsatkich 127 milliard AQSH dollarini tashkil etadi.

Jamiyat uchun infratuzilmaning o'sib borayotgan tanqisligidan ko'ra, dunyoning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlari hukumatlarining uni bartaraf etishga bo'lgan yondashuvlaridagi o'zgarishlar kamroq tushunarli. Hozirgi vaqtda infratuzilmani moliyalashtirish, loyihalash, qurish va boshqarishni xususiy sektorga deyarli universal tarzda o'tkazish bir qator mamlakatlarda infratuzilmadagi kamchiliklarni bartaraf etishda qo'llaniladigan eng muhim modellardan biriga aylandi.

Milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini saqlab qolish va oshirish maqsadida infratuzilmaga sarmoya kiritish zarurligini Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki prezidenti J. Lemiye ham o'z bayonotida ta'kidlab o'tgan. Bu bayonot global raqobatbardoshlik indeksi ma'lumotlari bilan ishonchli tarzda isbotlangan, unda birinchi o'ntalikdan birinchi o'rinni egallagan mamlakatlar infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha jahon yetakchilaridir.

Infratuzilmani rivojlantirish ichki bozorni kengaytirish va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash bilan ham chambarchas bog'liq. Tadqiqotlar infratuzilma aktivlarining o'sishi YAIM o'sishiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi.

Zamonaviy iqtisodiyotda xususiy sektor investitsiyalarisiz infratuzilma majmuasida takror ishlab chiqarishni kengaytirish mumkin emas. 80-yillarning oxiri - 90-yillarning boshlarida. G'arbda DXSH konsepsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, u dunyoning aksariyat mamlakatlarida ishlab chiqarishga, keyin esa ijtimoiy infratuzilmaga investitsiya jarayonlarining asosini tashkil etdi. Konsepsiyaning mohiyati davlat tomonidan maxsus institutsional muhitni (qonunchilik va me'yoriy-huquqiy baza, boshqaruv va tartibga solish tizimi, shartnoma tizimi) yaratishdan iborat bo'lib, uning maqsadi davlat mulkida qolayotgan infratuzilma obyektlarini qurish va ulardan foydalanishga xususiy sektorni jalb qilishdir.

DXSH ikkita xo'jalik yurituvchi subyektning resurslari va salohiyatini - mulk shaklidagi davlatni va xususiy tadbirkorlik ko'rinishidagi boshqaruv, investitsiya, boshqaruv va innovatsiya tamoyillarini birlashtiradi. Ham milliy, ham xorijiy investorlarning DXSH loyihalariga qiziqishi katta mablag'larni muayyan obyektlarga uzoq muddatga investitsiya qilish va bunday investitsiyalardan bir necha yil davomida kafolatlangan, barqaror daromad olishning potensial imkoniyatlari bilan izohlanadi (ushbu shart faqatgina makroiqtisodiy barqaror rivojlangan mamlakatlarga ko'proq xosdir).

Infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishning standart DXSH konsepsiyasi quyidagicha taqdim etilishi mumkin:

Davlat tomonidan taklif etilayotgan shartnoma bo'yicha saralash uchun tadbirkorlik subyektlari (konsorsium) guruhi ijtimoiy ahamiyatga ega obyektlarni qurish, texnik xizmat ko'rsatish va ulardan foydalanish maqsadida yuridik shaxs (maxsus loyiha kompaniyasi) tashkil etadi. Bu kompaniya davlat va boshqa pudratchilar yoki subpudratchilar bilan shartnomalar tuzish huquqiga ega sezilarli darajada farqlanadi, bu davlatning aniq missiyasi va maqsadlari xususiyatini aks ettiradi.

Loyiha kompaniyasi (LK)konsessiya shartnomasiga va obyektini qurish va/yoki ekspluatatsiya qilish bilan bog'liq barcha risklarga muvofiq Grant beruvchi oldida javobgar bo'ladi. LK mos ravishda qurilish va ekspluatatsiya xavfini pudratchilarga topshirib, bir vaqtning o'zida qurilish va foydalanish shartnomasini tuzadi. Qurilishni moliyalashtirish qarzi va kapitalning kombinatsiyasi shaklida amalga oshiriladi. Loyiha kompaniyasi moliyalashtirishni obyektini ishlatishdan olingan mablag'lar hisobidan amalga oshiradi. LK daromadlari mavjudlik to'lovlari yoki to'g'ridan to'g'ri foydalanuvchi to'lovlardan kelib chiqadi. Ushbu sxema bo'yicha DXSH loyihalarini moliyalashtirish loyihani moliyalashtirish deb ataladi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, bir qator hollarda xususiy sheriklar tijorat banklaridan kredit olishga murojaat qilishadi. Biroq, rivojlanayotgan mamlakatlarda bu juda kamdan-kam hollarda sodir bo'ladi, chunki yuqori kredit stavkalari loyihani shunchalik qimmatga keltiradiki, u foydasiz bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida o'rtacha 22-28 foizli kreditlar bilan infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish uchun tijorat banklari kreditlaridan foydalanish imkoniyati mavjud emas. Bundan tashqari, bunday kreditlarni berish muddati ko'pincha qisqa vaqt bilan cheklanadi, bu DXSH loyihalari uchun ham qabul qilinishi mumkin emas, rivojlangan mamlakatlarda "institutsonal investorlar" deb ataladigan mablag'lar - investitsiya va pensiya jamqarmalari, sug'urta kompaniyalarining mablag'laridan ko'pincha DXSH loyihalarini moliyalashtirish uchun foydalaniladi. Bizda o'z xususiy institutsional investorlarimiz ning bozordagi ishtiroki juda zaif shuningdek, iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarning institutsional investorlaridan mablag'lar beqaror iqtisodiyotdagi loyihalarni moliyalashtirish uchun jalb qilinishini kutish qiyin;

Xususiy sektorning infratuzilmadagi ishtiroki bo'yicha Jahon bankining DXSH sohasidagi yetakchi vakolatli organlaridan biri J.Delmon infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish sohasida boshqaruv qarorlarini qabul qiluvchilar uchun quyidagi asosiy tavsiyalarni beradi.

1. Moliyalashtirish manbalarini ko'rib chiqishda moslashuvchan bo'lish. Sarmoyadan yaxshiroq daromad olish uchun davlat va xususiy moliyalashtirish kombinatsiyasidan foydalanishga tayyor bo'ling, ayniqsa DXSHlar endigina ishga tushayotgan yoki xususiy bozorlar hali ham rivojlanmagan sharoitlarda. Davlat mablag'lari har doim ham moliyaviy jihatdan barqaror bo'lmagan strategik ahamiyatga ega bo'lgan loyihalarning barqaror bo'lishiga yordam beradi, shuningdek, xususiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatini oshiradi.

2. Samarali moliyalashtirish asosiy hisoblanadi. Hech narsa bepul emas; kimdir (iste'molchilar va/yoki soliq to'lovchilar) to'lashi kerak bo'ladi, shuning uchun mablag'lardan eng samarali foydalanishni ta'minlashga ishonch hosil qilish.

3. Murakkab moliyalashtirish tuzilmasidan foydalanishda ehtiyot bo'ling, chunki bu qo'shimcha xavflarni keltirib chiqaradi. Murakkab tuzilmasi tufayli yuqori darajada ta'minlangan moliyalashtirish arzonroq bo'lishi mumkin, lekin loyihani juda zaif qilishi mumkin. Yetarli xavfsizlik chegarasiga ega bo'lgan loyiha, ayniqsa, qiyin paytlarda sarmoya kiritishga arziydi

Infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish uchun boshqa manbalardan ham foydalanish mumkin. Quyida infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishning uchta eng keng tarqalgan manbalari keltirilgan

- davlat tomonidan moliyalashtirish, bunda davlat qarz mablag'larini jalb qiladi va ularni yakuniy qarz oluvchiga kredit berish, grantlar, subsidiyalari yoki qarz kafolatlari orqali ta'minlaydi.

Odatda, davlat organlari pastroq foiz stavkasida kredit olish imkoniyatiga ega, ammo ular budjetning moliyaviy imkoniyatlari (mumkin bo'lgan qarz olishning maksimal miqdori tartibga solinadi), cheklangan bo'lishi mumkin, shuningdek, har doim bir qator moliyaviy resurslar uchun bir-biri bilan raqobatlashadigan dasturlar bo'lishi zarur. Bundan tashqari, davlat tijorat risklarini kamroq samarali boshqaradi

- korporativ moliyalashtirish, bunda kompaniya o'zining kredit tarixi va operatsion biznesidan foydalangan holda qarz mablag'larini jalb qiladi (ssuda kompaniyaning aktivlari yoki daromadlari bilan ta'minlanganmi) va ulardan loyihaga sarmoya kiritish uchun foydalanadi. Kommunal xizmatlar va davlat korxonalari yetarli darajada qarz olish qobiliyatiga ega emas va bir nechta raqobatbardosh investitsiya ehtiyojlariga ega bo'lishi mumkin.

Tashqi investorlar bunday imkoniyatlarga ega, ammo talab qilinadigan investitsiyalar hajmi va bunday investorlar investitsiyalardan olishni xohlaydigan foyda moliyalashtirish uchun juda yuqori xarajatlarga olib kelishi mumkin va shuning uchun bu yo'l grant beruvchi (davlat) uchun yopiq bo'lishi mumkin.

- to'g'ridan to'g'ri regresssiz yoki cheklangan regress kreditlari to'g'ridan to'g'ri yaratilayotgan loyiha kompaniyasi tomonidan taqdim etiladigan loyihaviy moliyalashtirish. Bunday holda, kreditorlar qarzni to'lash uchun loyihaning pul oqimlariga tayanadilar, qarz ta'minoti loyihaning joriy aktivlari va kelajakdagi daromadlari bilan cheklanadi.

Shunday qilib, loyiha kompaniyasining qarzi na aksiyadorlar balansida, na, grant beruvchining balansida aks ettirilmaydi.

Yuqorida ko'rsatilgan moliyalashtirish manbalaridan mablag'lardan foydalanish nisbati, shuningdek, moliyalashtirishning qaysi shaklidan foydalanish to'g'risidagi qaror bozorda moliyalashtirishning mavjudligiga va kreditorlarning muayyan loyiha yoki kredit risklarini o'z zimmasiga olishga tayyorligiga bog'liq bo'ladi. o'zgarishlar va bozor tebranishlari bo'yicha o'z qarashlari va risklarni boshqarishning o'ziga xos ichki yondashuvlariga muvofiq. Ba'zi xorijiy ekspertlarning fikricha, DXSH loyihalari faqat loyihalarni moliyalashtirishdan foydalanadiganlar bo'lishi mumkin.

Biroq, DXSH loyihalari uchun tan olingan Buyuk Britaniya g'aznachiligi standartlari korporativ moliyadan foydalanishga ruxsat beradi. Korporativ moliyalashtirishdan foydalangan holda DXSH loyihalarini amalga oshirish konsessioner (kompaniya) tomonidan an'anaviy usullarda, masalan, kredit liniyasi doirasida, bank bilan mavjud munosabatlarni hisobga olgan holda, kredit to'lanishini ta'minlashning an'anaviy usullaridan foydalangan holda kreditlarni jalb qilishni nazarda tutadi.

Loyihaviy moliyalashtirish orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar ularni moliyalashtirishning boshqa usullaridan, masalan, korporativ moliyalashtirishdan ajratib turadigan ma'lum xususiyatlarga ega. Loyihaviy moliyalashtirishning asosiy xususiyatlaridan biri bu o'z aktivlarining cheklangani yoki o'z mablag'larining yo'qligidir. Bu shuni anglatadiki, loyihaning investitsiya bosqichining dastlabki bosqichida olingan qarz mablag'larini qaytarishni ta'minlash uchun korxonaning o'z mablag'larining yetarli emasligidir.

LK tomonidan jalb qilingan qarz mablaqlarining qaytarilishi loyiha tomonidan yaratilgan pul oqimi bilan ta'minlanadi. Mablag'lar loyihaning investitsiya bosqichida ajratilganligi sababli yaratilgan (sotib olingan) aktivlar garov sifatida ro'yxatga olinishi mumkin. Aynan shu xususiyat loyihaviy moliyalashtirishni loyihani moliyalashtirishning eng xavfli shakli sifatida tasniflash imkonini beradi. Ushbu vositadan foydalanganda, loyiha risklari taqsimlanishi va ularni eng muvaffaqiyatli boshqara oladigan tomonlarga qaytarilishi ehtimoli mavjud. Bu loyiha kompaniyasi va loyihaning boshqa ishtirokchilari o'rtasidagi shartnoma shartlarida ko'rsatilgan va mustahkamlangan bo'lishi kerak.

Shuning bilan birgalikda loyihaviy moliyalashtirishning afzalliklari ham mavjud bo'lib, loyihaviy moliyalashtirish – loyihani homiy mablag'lari hisobidan balansdan tashqari moliyalashtirish manbai sifatida ifoda etadi. Loyihaning xavf-xatarlari va moliyalashtirish ehtiyojlarini manfaatdor tomonlar guruhi o'rtasida taqsimlash orqali ushbu turdagi moliyalashtirish loyihani amalga oshirayotgan bir tomon uchun juda katta yoki juda xavfli bo'lgan loyihalarni amalga oshirishga imkon beradi.

An'anaga ko'ra, loyiha homiylari faqat o'z resurslariga yoki tijorat banklaridan olingan qarz mablag'lariga tayanadilar. Biroq, loyihaviy moliyalashtirish operatsiyalari yirik loyihalar uchun keng turdagi moliyaviy vositalar va yangi toifadagi investorlarni yaratish orqali moliya bozorlarining (kapital bozorlari) globallashtirishga olib keldi. Aktivlarni sekyuritizatsiya qilish masalasi loyihaviy moliyalashtirishning muhim jihati hisoblanadi. Ba'zi loyihaviy moliyalashtirish operatsiyalarida ipoteka, garov va obligatsiyalarni sekyuritizatsiya qilish kabi an'anaviy usullardan foydalanish davom etmoqda.

Tadqiqotimizni mamlakatimizda DXSH loyihalarini moliyalashtirishning o'ziga xos tomonlarini tadqiq etish bilan davom ettiramiz. Yuqorida ta'kidlaganimizdek O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 10 mayda qabul qilingan "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida" gi qonuniga asosan davlat-xususiy sheriklik loyihasi davlat organi (tashkiloti) va (yoki) yakka tartibdagi tadbirkor yoxud yuridik shaxs tomonidan tashabbus qilinishi mumkinligi belgilandi.

Qonunga asosan tender mezonlari aniq bo'lishi va unda kamsituvchi qoidalar bo'lmasligi, davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi bitimning amal qilish muddati uch yildan kam bo'lmasligi va qirq to'qqiz yildan oshmasligi ko'rsatilgan.

Davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi bitimning taraflari o'z majburiyatlarini bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun mulkiy javobgar bo'lishi va agar keyingi qonun hujjatlari davlat-xususiy sheriklik obyektiga investitsiya kiritish shartlarini yomonlashtirsa, davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi bitim tuzilgan sanadan e'tiboran o'n yil mobaynida xususiy sherikka nisbatan bitimni tuzish sanasida amalda bo'lgan qonun hujjatlari qo'llaniladi.

Davlat sherigi tender yoki to'g'ridan to'g'ri muzokaralar natijalari bo'yicha aniqlanadigan xususiy sherik bilan davlat-xususiy sheriklik to'g'risida bitim tuzadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 11.08.2021 yilda qabul qilingan "Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirishni jadallashtirish va ularni moliyalashtirish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 509-son qaroriga ko'ra mamlakatimizda davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi bitim doirasida xususiy sherikning va (yoki) kreditorning (kreditirlarning) manfaatlarini himoya qilish maqsadida qo'llab-quvvatlashning quyidagi turlari taqdim etilishi belgilangan:

- subsidiyalar, shu jumladan xususiy sherikning DXSH loyihasini amalga oshirishdan oladigan, kafolatlangan eng kam daromadini ta'minlashga yo'naltiriladigan subsidiyalar;
- DXSH loyihalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan aktivlar va mol-mulk tarzidagi qo'yilmalar;
- DXSH loyihasini amalga oshirish jarayonida ishlab chiqarilgan yoki yetkazib berilgan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) muayyan miqdorini yoki bir qismini iste'mol qilganlik yoki ulardan foydalanganlik uchun to'lovga yo'naltiriladigan O'zbekiston Respublikasi budjeti tizimining budjet mablag'lari;
- budjet ssudalarini, qarzlarni, grantlarini, kredit liniyalarini va moliyalashtirishning boshqa turlarini berish;
- investorlar tomonidan majburiyatlar bajarilishini ta'minlash maqsadida o'zaro kelishuvga ko'ra qo'shimcha kafolatlar;
- soliq imtiyozlari va preferensiyalari, shuningdek boshqa imtiyozlar;
- boshqa kafolatlar va (yoki) kompensatsiyalar.

Shuningdek ushbu qaror bilan davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish tartibi to'g'risidagi nizom va 2021 yilda O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan davlat-xususiy sheriklik loyihalarining manzilli ro'yxati tasdiqlangan. Ushbu Nizomga ko'ra davlat-xususiy sheriklik

loyihalarini amalga oshirish uchun O'zbekiston Respublikasi budjeti tizimining budjet mablag'lari, subsidiyalar, budjet ssudalari va kredit liniyalarini berish tartibi belgilangan. Moliyalashtirish va qo'llab-quvvatlashning har bir turi bo'yicha ariza berish va uni ko'rib chiqish tartibi, xarajatlarni tahlil qilish, DXSH loyihasini amalga oshirish uchun mablag'lar ajratish mexanizmi nazarda tutilgan.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 23.10.2023 yildagi "Davlat-xususiy sheriklik loyihalaridan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan davlatning fiskal majburiyatlarini boshqarish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" gi 558-son qarori qabul qilingan bo'lib, ushbu qaror bilan tasdiqlangan nizomda amalga oshirilayotgan, amalga oshirilishi kutilayotgan, shuningdek, tayyorgarlik yoki tender bosqichida bo'lgan DXSH loyihalaridan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan davlatning to'g'ridan to'g'ri va shartli (keyingi o'rinlarda - fiskal) majburiyatlarini boshqarish hamda tartibga solish, ko'rib chiqish va kelishish tartibi belgilangan. Xususan, davlatning to'g'ridan to'g'ri majburiyatlari – bu davlat sherigi tomonidan DXSH bitimida belgilangan hamda miqdorlari, shartlari va muddatlari aniq bo'lgan, to'lanishi lozim bo'lgan to'lovlar ekanligi va ularning tarkibiga quyidagilar kirishi belgilangan:

- bir martalik avanslar;
- doimiy to'lovlar;
- kelishilgan natijalarga erishilganligi uchun to'lanadigan to'lovlar;
- muayyan xizmatdan foydalanish darajasidan kelib chiqib to'lanadigan to'lovlar yoki subsidiyalar.

Nizomga asosan davlatning shartli majburiyatlari – DXSH loyihasini amalga oshirish davrida yuzaga kelishi muddatlari va hajmi noaniq bo'lgan, shuningdek, davlat tomonidan nazorat qilish imkoni bo'lmagan kelajakdagi muayyan hodisalar natijasiga ko'ra davlat budjetining oldida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ehtimoliy moliyaviy majburiyatlar ekanligi belgilangan. Unga ko'ra Iqtisodiyot va moliya vazirligi loyihasidan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan fiskal majburiyatlarni ko'rib chiqish, kelishish, hisobini yuritish, boshqarish va tartibga solish funksiyalarini amalga oshiradi hamda ushbu majburiyatlarni ma'qullaydi.

Kelishish sxemasi quyidagicha belgilangan:

- davlat sherigi Iqtisodiyot va moliya vazirligiga davlat fiskal majburiyatlarining hisob-kitobini yo'llaydi;
- Iqtisodiyot va moliya vazirligi 10 ish kuni ichida:

-umumiy qiymati 1 mln AQSH dollaridan ortiq bo'lgan DXSH loyihasidagi davlatning fiskal majburiyatlarini ko'rib chiqadi, kelishadi, rad etadi yoki qayta ishlash uchun qaytaradi;

-qiymati 1 mln AQSH dollaridan ortiq bo'lgan DXSH loyihalarini kelishish uchun Vazirlar Mahkamasiga yuboradi;

- davlat sherigi xususiy sherikni qabul qilingan qaror haqida xabardor qiladi.

O'zbekistondada davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish o'ziga xos xususiyatlarga ega va mavjud ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish modelini o'zgartirish va modernizatsiya qilish bilan bog'liq bir qator murakkab muammolarni hal qilishni talab qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, O'zbekistonda DXSH loyihalarini moliyalashtirish istiqbollari bo'yicha quyidagi xulosalar chiqarish mumkin. Muayyan loyihaning huquqiy ta'minoti va umumiy shartlari moliyalashtirish modelini tanlashda muhim rol o'ynaydi. Umuman olganda, shuni aytishimiz mumkinki, moliyalashtirish modelini tanlash to'g'risida qaror qabul qilishda DXSH loyihasining davlat ishtirokchisi loyihaning tannaxini va rentabelligini tizimli ravishda baholashi kerak.

Davlat-xususiy sheriklik mutlaqo yangi innovatsion vosita hisoblangan rivojlanayotgan mamlakatlarda bu mexanizmdan foydalanish infratuzilma taqchilligi muammolarini faqat xususiy sektorning moliyaviy resurslari hisobiga hal qiladi, deb hisoblaydilar. Biroq, iqtisodiy jihatdan kam rivojlangan mamlakat, huquqiy tartibga solish qanchalik chalkash va zaif bo'lsa, davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirishda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan ulush shunchalik ko'p bo'lishi kerak. Shu sababli, qonun hujjatlarida O'zbekistonda DXSH loyihalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatini ko'rsatish juda muhimdir.

Bizning fikrimizcha rivojlanayotgan mamlakatlarda DXSH loyihalarini amalga oshirishning eng oqilona va maqbul usuli uzoq muddatli (20-30 yil) past foiz stavkalari va sezilarli imtiyozli davr bilan (3-5 yil) kreditlar beradigan xalqaro moliya tashkilotlarining mablag'larini jalb qilishdir.

DXSH shaklidagi loyihalar har qanday davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini hisobga olib, hukumat xususiy sherikni xalqaro moliya tashkilotlaridan mablag' olishda qo'llab-quvvatlashdan manfaatdor, chunki bunday moliyalashtirish iste'molchilar uchun infratuzilma loyihasi tannaxini kamaytirish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi uchun DXSH loyihalarini moliyalashtirishning juda qiziqarli va jozibador manbalaridan biri islom moliya institutlari (keyingi o'rinlarda IMI deb yuritiladi) bo'lishi mumkin. Darhol aytish kerakki, bunday muassasalar nafaqat islom dunyosi mamlakatlariga moliyaviy manbalar beradi. Ularning faoliyatining

asosiy tamoyili shundan iboratki, moliyaviy resurslar bilan ta'minlash islom huquqiy an'alarining maxsus qoidalari va amaliyotiga mos kelishi kerak, ular orasida eng muhimi moliyaviy resurslarni taqdim etish uchun to'lovlarning yo'qligidir. Shu sababli, islom moliyasi doirasida taqdim etilgan moliyalashtirish uchun haq olishning boshqa shakllari, masalan, foyda ulushini olish yoki moliya institutlarining o'z mijozlari operatsiyalarida bevosita moliyaviy ishtiroki kabilar qabul qilinadi. Islom moliyasi asosidagi tamoyillar DXSH loyihalarini amalga oshirishda islom moliya institutlarining ishtirokini juda jozibador qiladi.

Shuningdek, rivojlanayotgan bozorlarda faol qo'llaniladigan va birinchi DXSH loyihalarini moliyalashtirish uchun mamlakatimiz uchun mos mexanizmlardan biri forfeyting bo'lib, uning ma'nosi xususiy sherik o'z yoki qarz mablag'larini mustaqil ravishda jalb qilgan holda davlatga o'z xizmatlarni sotish va keyinchalik bu infratuzilma obyektni davlat yoki kommunal korxonaga ijaraga berishdir.

Ushbu mexanizm ko'pincha tarif siyosatining nomukammalligi, davlat tomonidan nazorat funksiyalarini amalga oshirish usullari va tartiblarini tushunmasligi, korrupsiyaning yuqori darajasi va boshqalar tufayli infratuzilma obyektlarini boshqarishda xususiy sherik uchun qiyin bo'lgan mamlakatlarda qo'llaniladi. Bunday mexanizm, mablag'larni jalb qilish qiymati xususiy sherik loyihani amalga oshirish jarayonida to'liq ishtirok etganidan ko'ra sezilarli darajada past bo'lishi mumkin.

Infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish manbalarini ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda yaqin kelajakda DXSHni moliyalashtirish mexanizmlarini yaratish va rivojlantirish bo'yicha konseptual, institutsional, tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy rejalarining murakkab muammolarini tubdan hal qilinishi dolzarb hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 10 майдаги “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида” ги Қонуни. lex.uz/docs/4329270
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 11.08.2021 йилдаги “Давлат-хусусий шериклик лойиҳаларини амалга оширишни жадаллаштириш ва уларни молиялаштириш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 509-сон қарори. lex.uz/docs/5568613
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат-хусусий шериклик лойиҳаларидан юзага келиши мумкин бўлган давлатнинг фискал мажбуриятларини бoшқариш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” ги 558-сон қарори. lex.uz/docs/6642475
4. Делмон, Дж. Государственно-частное партнерство в инфраструктуре: практическое руководство для органов государственной власти / Дж. Делмон. — Астана: Изд-во АО “Казахстанский центр государственно-частного партнерства”, 2010. — 250 с.
5. Панкратов, А.А. Государственно-частное партнерство в современной практике: основные теоретические и практические проблемы М.: “Анkil”, 2008. — 248 с.
6. Варнавский, В.Г. Мировой кризис и рынок инфраструктурных проектов/ Мировая экономика и международные отношения. — 2010. — №1. — С. 30—42.
7. Дриго, М.Ф. Методология и механизмы финансирования региональных инфраструктурных проектов: автореф. дис. ...докт. экон. наук: М., 2011, 28 с.
8. Запатрина, И.В. Потенциал публично-частного партнерства в развивающихся экономиках / И.В. Запатрина. К.: Центродрук, 2011. — 152с.
9. Тохиров Ж.Р. “Давлат-хусусий шерикликни ташкил қилиш ва ривожлантиришнинг принциплари ва уларнинг таълим тизимидаги ўзига хос хусусиятлари” “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, июл-август, 2021 йил.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

